

УДК 725.515 : 711.455

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ЛІКУВАННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І. Свіда, к.е.н.

Мукачівський державний університет

Ключові слова: лікувальний туризм, курорт, санаторно-курортна медицина, бальнеологічні ресурси.

Досліджено бальнеологічний потенціал Закарпатської області, сучасний рівень його використання та резерви подальшого освоєння. Проведено класифікацію курортів, розглянуто питання охорони, збереження та раціонального використання ресурсів лікувальних мінеральних вод, конкретизовано заходи щодо подальшого розвитку санаторно-курортної галузі регіону.

Постановка проблеми. За останні кілька десятиріч у світі поступово зростає значення лікувального туризму, що пов'язано передусім зі значним зростанням доходів населення, погіршенням показників здоров'я й усвідомленням важливості оздоровчо-профілактичних заходів. Не останню роль відіграє й такий чинник, як старіння населення та збільшення кількості людей похилого віку (пенсіонерів). У багатьох країнах туристичного спрямування санаторно-курортне лікування – не лише самостійна прибуткова галузь економіки, а й життєво необхідна форма задоволення потреб людини.

Важливе значення для розвитку санаторно-курортного лікування мають бальнеологічні ресурси, оскільки саме від їх наявності найбільшою мірою залежать ефективність лікувального туризму, ціни на послуги, їхній сезонний розподіл, тривалість перебування та ін. Тому комерційна робота в лікувальній галузі має будуватися на всеохоплюючому обліку бальнеологічних ресурсів, їх освоєнні, ефективному використанні й збереженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природно-рекреаційний потенціал Закарпаття вивчали М. Лендел, В. Мікловда, Г. Ємець, В. Євдокименко, В.Мацола, М. Мироненко та ін. Проте вплив бальнеологічних ресурсів на формування санаторно-курортних послуг досліджено недостатньо.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – класифікувати наявні бальнеологічні ресурси, визначити їхній вплив на розвиток лікувального туризму, перспективи розвитку бальнеологічних курортів та основні перешкоди щодо ефективного використання наявного бальнеологічного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Закарпатська область має всі необхідні умови для розвитку санаторно-курортного лікування. На території області багато природних рекреаційних ресурсів: бальнеологічних, ландшафтних, пізнавальних. Рекреаційні ресурси можна визначити як об'єкти та явища природного й антропогенного походження, які використовують для туризму, лікування, відпочинку, оздоровлення.

Санаторно-курортна медицина – це послуги щодо лікування, реабілітації та профілактики захворювань на основі використання природних рекреаційних ресурсів або лікувальних властивостей клімату. За кордоном, в економічно розвинених країнах, курортна медицина є одним із напрямів охорони здоров'я та підтримується на рівні держави.

У Законі України «Про курорти» № 2026 від 5.10.2000 р. термін «курорт» визначається як освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та рекреації і підлягає особливій охороні [2]. До курортно-рекреаційних закладів належать спеціалізовані заклади короткочасного (щоденного, щотижневого) й тривалого розміщення людей, призначені для задоволення їхніх рекреаційних потреб (лікувально-оздоровчих, культурно-освітніх і спортивних) [2].

Курорти відрізняються від рекреаційних зон тим, що мають у своєму складі, окрім природно-лікувальних оздоровчих ресурсів, систему технічних і медично-організаційних ресурсів [2], тому можуть надавати різнопрофільну допомогу хворим. Рекреаційні зони мають у наявності тільки природні оздоровчі ресурси й розраховані для профілактики захворювань у практично здорових людей.

Отже, термін «курорт» можна трактувати як певну визначену територію, на якій зосереджені природні лікувальні чинники, наявна певна туристична інфраструктура та розміщені лікувально-курортні заклади.

Медичну науку, яка вивчає вплив та використання природних чинників на організм та здоров'я людини, називають куртологією.

Медичну науку, що займається вивченням використання природних чинників для профілактики захворювань у практично здорових людей, називають валеологією.

Залежно від наявності природних лікувальних чинників, курорти можна поділити на:

- кліматичні курорти: основні види лікування – повітряні (аеротерапія – високогірна, лісова) й сонячні ванни (геліотерапія), купання у відкритих водоймах (таласотерапія), також сюди належать фізіотерапевтичні процедури;

- бальнеологічні курорти: основний лікувальний чинник – мінеральні води, які застосовують у вигляді лікувальних ванн, душів (гідротерапія), для внутрішнього застосування, інгаляцій, зрошування тощо, грязелікування; бальнеотерапія (ропні ванни);

- спеціалізовані курорти для лікування окремих захворювань.

Для Закарпатської області актуальні всі перелічені види курортів.

1. Кліматичні курорти. Сюди належить практично вся група Закарпатських курортів, оскільки чотири п'ятих усієї території області займають лісисті гори Карпати. Це дає змогу протягом усього року, а не тільки певного сезону, практикувати аеротерапію. Насичені фітонцидами листяні ліси є гігантським фільтром і сприятливо впливають на лікування практично всіх органів.

Усю територію Закарпатської області оперезує густа мережа потічків і річок. Найвідомішими басейнами є: с.Косонь (зона відпочинку “Шошто”) Берегівського району; с. Лавки (комплекс відпочинку “Карпатський мисливець”) Мукачівського району; с. Лісарня (оздоровчий табір “Білочка”) Мукачівського району; с. Карпати (санаторій “Карпати”) Мукачівського району; с. Чинадієво (оздоровчий табір “Орлятко-Водограй”) Мукачівського району; с. Лумшори (лікувально-оздоровчий комплекс “Полонина”) Перечинського району; с. Солочин (санаторій-профілакторій “Кришталеве джерело”) Свалявського району; с. Яківське (комплекс відпочинку “У Тараса”) Свалявського району; смт. Солотвино (комплекс відпочинку “Ялинка”) Тячівського району; м. Ужгород (стадіон “Спартак”).

На території області є 32 озера.

2. Бальнеологічні курорти: «Поляна», «Верховина», «Сонячне Закарпаття», «Квітка Полонини», «Синяк», «Гірська Тиса», «Шаян», «Свалява», «Усть-Чорна», «Поляна Квасова» та ін. До бальнеологічних ресурсів Закарпатської області належать: мінеральні води, озокерит, соляні печери, природні комплекси зі сприятливими кліматичними умовами.

Ніде більше на теренах колишнього СРСР, окрім Закарпаття, немає такої кількості джерел з унікальними властивостями мінеральних вод. За хімічним складом і лікувальними властивостями вони не поступаються, а часто навіть перевершують відомі води Кавказу, Польщі та Франції.

Оцінка бальнеологічних ресурсів наведена в таблиці.

Лідером є Свалявський район, на території якого є 24 свердловини мінеральних вод, які за сумарною кількістю оцінені в 31,1 бала, тобто мають найвищий показник. З досить великим відривом за ним йдуть Рахівський, Міжгірський, Берегівський, Тячівський, Хустський та Ужгородський райони. Слабкий потенціал використання мінеральних вод мають Іршавський, Великоберезнянський, Перечинський та Виноградівський райони. Абсолютно незабезпеченим бальнеоресурсами є Воловецький район.

Таблиця

Оцінка бальнеологічних ресурсів
Закарпатської області (станом на 01.01. 2007 р.), балів [3]

Район	Працюючі свердловини мін. вод (мах. 30 балів)		Перспективні свердловини (10 балів)		Сумарна бальна оцінка
	кількість	бали	кількість	бали	
Ужгородський	8	10	2	2,2	12,2
Мукачівський	5	6,3	3	3,3	9,6
Великоберезнянський	0	0	5	5,5	5,5
Перечинський	1	1	3	3,3	4,3
Міжгірський	5	6,3	8	8,9	16,3
Воловецький	0	0	0	0	0

Свалявський	24	30	1	1,1	31,3
Іршавський	0	0	5	5,5	5,5
Берегівський	3	3,8	9	10	13,8
Хустський	6	7,5	5	5,5	13,0
Виноградівський	1	1	1	1,1	2,1
Тячівський	7	8,8	4	4,4	13,2
Рахівський	4	5	9	10	15,0

У Тячівському районі (села Теребля, Нересниця та стм. Солотвино) розташовані відомі лікувальні солені озера, найвідоміше серед них – озеро Кунігунда. Встановлено, що вода озер за складом належить до бромних хлоридно-натрієвих субтермальних слабокислих розсолів із загальною мінералізацією від 73 до 275 г/л, чим наближається до мінералізації Мертвого моря (Ізраїль, 300 г/л), викликає аналогічне відчуття розслабленості й невагомості тіла під час занурення.

Сучасні дослідження та минулий досвід показують, що ропу й мул озера можна ефективно використовувати для грязелікування, бальнеотерапії (ропні ванни), таласотерапії (купання в озері) хворих із захворюваннями опорно-рухового апарату, периферичної нервової системи, шкіри, особливо псоріазу, гінекологічних захворювань.

Практично всі курорти Закарпатської області мають чітко виражену спеціалізацію. Проте одним із найвідоміших є курорт у с. Солотвино Тячівського району, де діє єдина в Україні алергологічна лікарня, оздоровчі «палати» якої розташовані під землею у соляних шахтах. Основним методом лікування є спелеотерапія – метод немедикаментозної реабілітації та лікування захворювань органів дихання, в основу якого покладено використання мікроклімату підземних об'єктів (соляних шахт і карстових печер). Нині лікарня є найбільшим у світі подібним закладом. Вражає і ефективність лікування: 80-85% серед дорослих і 90-95% серед дітей. Протягом року заклад, розрахований на 260 ліжко-місць, приймає 5 тисяч хворих, з яких 1,5 тис. – діти. Загалом ефект такого лікування уже відчули на собі близько 90 тис. пацієнтів [4].

Закарпатська область також багата на соціально-рекреаційні ресурси, до яких вналежать: культурні об'єкти, пам'ятки архітектури, замки та фортифікаційні споруди, етнографічні музеї, місця, пов'язані із життям та перебуванням видатних діячів. Цей чинник дає змогу поєднувати курортний відпочинок із пізнавальним туризмом.

Закарпаття здавна відоме унікальними природно-лікувальними ресурсами. Бальнеологічні курорти були відомі в Європі ще за часів Австро-Угорської імперії. Перша згадка датована 1600 роком. Поблизу села Лумшори Перечинського району приватні особи організували лікувальний заклад, який у XVIII ст. почали називати "Курортом Лумшори".

У часи Радянського Союзу, завдяки різноманітним природним лікувальним ресурсам, сприятливим для розвитку санаторно-курортної справи, тут була зосереджена всесоюзна здравниця.

Вигідне економіко-географічне розташування, а також безвізовий режим із Європою створюють передумови до залучення іноземних туристів. У розвинених країнах населення добре усвідомлює, що здоров'я людини є найбільшою цінністю. Тому надання відповідних норм матеріально-технічній базі вітчизняних курортів, забезпечення належної інфраструктури та потужна рекламна кампанія за кордоном сприятимуть розвитку туризму.

Частково до усвідомлення важливості та необхідності проходження оздоровчо-профілактичних заходів приходять і українці, що також сприятиме розвитку внутрішнього лікувального туризму та збільшенню кількості відпочивальників.

До мереж санаторно-курортних та оздоровчих закладів на 1 жовтня 2008 р. увійшли [1; с. 38]: 20 санаторіїв, 7 санаторіїв-профілакторіїв, 30 баз відпочинку, по одному пансіонату з лікування та відпочинку, одна курортна поліклініка та один дитячий оздоровчо-санаторний позаміський заклад цілорічної дії. П'ята частина цих об'єктів зосереджена у Свалявському районі, 14,8% – у Мукачівському, по 11,5% – у Виноградівському та Хустському районах.

Упродовж 2008 р. оздоровлено 92,0 тис. осіб, що на 17,3% більше, ніж у 2007 році. За віковою структурою оздоровлено 82,2 тис. дорослих, 7,8 тис. дітей та 2,0 тис. підлітків. Загалом в оздоровчих закладах проведено 1215,5 тис. ліжко-днів, або 13,2 ліжко-дня в середньому на одну особу.

Отже, сьогодні в Закарпатті діє багатфункціональна система санаторно-курортного обслуговування. Санаторно-курортне лікування на основі кліматичних і бальнеологічних природних ресурсів здійснюють санаторії, санаторії-профілакторії, лікувальні бази, пансіонат з лікуванням. Проте порівняльний аналіз лікувальних ресурсів і можливостей місцевих курортів та їх основних східноєвропейських конкурентів – Карлових Вар, відомих бальнеокурортів Угорщини та ін. – показує значне відставання як за рівнем розвитку курортно-туристичної інфраструктури, так і за наявністю культурно-розважальних програм для відпочивальників.

У курортній галузі Закарпатської області процвітає стихійна діяльність великої кількості дрібних підприємств, практично відсутня належна координація лікувально-оздоровчої програми діяльності санаторно-курортних закладів, що належать різним міністерствам і відомствам, забруднюються та практично не охороняються запаси рідкісних та надзвичайно цінних природних лікувальних ресурсів.

Для подальшого ефективного розвитку санаторно-курортного лікування в Закарпатській області та створення бальнеологічних курортів необхідно:

1. Провести детальне наукове ландшафтно-рекреаційне районування території.
2. Вжити заходів з охорони та невиснажливого використання природних лікувальних ресурсів.
3. Посилити контроль за використанням наявних природних лікувальних ресурсів із метою запобігання нераціональному використанню найцінніших видів бальнеологічних ресурсів.

4. Запобігати самозайнятості ділянок, розташованих на потенційно рекреаційних територіях, під приватне будівництво або нецільове використання курортних територій.

5. Забезпечити проведення капремонтів і реконструкції питних бюветів, пошук нових мінеральних свердловин.

6. Залучати фахівців і втілювати на належному рівні науково-дослідні і виробничі проекти з освоєння й використання природних лікувальних ресурсів із застосуванням сучасного технологічного обладнання.

7. Запобігати несанкціонованому вирубуванню лісу.

8. Оновлювати матеріально-технічну базу санаторно-курортних закладів області, у тому числі забезпечувати сучасним медичним устаткуванням.

9. Впроваджувати нові сучасні методи санаторно-курортного лікування, враховуючи терміни перебування відпочивальників.

10. Пропонувати нові для області оздоровчо-лікувальні послуги.

11. Забезпечувати єдиний підхід до розрахунку вартості санаторно-курортних послуг.

12. Активізувати маркетинг і рекламу.

13. Налагодити роботу з персоналом курортних закладів: ефективна система менеджменту, курси підвищення кваліфікації, стажування (у тому числі за кордоном в аналогічних закладах).

14. Налагодити співпрацю з аналогічними закладами Близького Зарубіжжя.

Висновки. Небагато регіонів світу мають у своєму розпорядженні таку розмаїтість природних лікувальних ресурсів, джерел мінеральних вод різного хімічного складу зі широким діапазоном лікування різних захворювань, які є на Закарпатті, що створює передумови до ефективного розвитку санаторно-курортної галузі. Сьогодні на ринку світових туристичних послуг особливим попитом користуються бальнеокурорти. Оскільки на території Закарпаття наявна значна кількість бальнеоресурсів, то перспективою є створення бальнеологічних курортів. Тому виникає об'єктивна необхідність у вивченні та освоєнні лікувальних властивостей наявних бальнеоресурсів, їх збереженні та ефективному використанні.

Бібліографічний список

1. Закарпаття. Санаторії та туризм. – Ужгород, 2009. – 95 с.
2. Про курорти : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mijsvit.com.ua>.
3. Туристичний путівник Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.transcarpathiatour.com.ua>.
4. Українська алергологічна лікарня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.speleoterapia.org>.

Свида І. В. Перспективи розвитку ринка санаторно-курортного лікування Закарпатської області

Исследован бальнеологический потенциал Закарпатской области, современный уровень его использования и возможности дальнейшего освоения. Проведена классификация курортов, рассматриваются вопросы охраны и рационального использования ресурсов лечебных минеральных вод, конкретизированы мероприятия по дальнейшему развитию санаторно-курортной отрасли региона.

Ключевые слова: лечебный туризм, курорт, санаторно-курортная медицина, бальнеологические ресурсы.

Svyda I. Future market development of Sanatorium treatment in Zakarpattia Region

The article deals with balneological potential of Transcarpathia, its present-day stage and ways of improving. The author classifies health-resorts, the preservation and rational usage of mineral waters, as well as concretizes the ways of further development of health-resort brand.

Key words: health tourism, resort, health-resort medicine, balneological resources.